

BOSNA'DA KÂDIRİLİK KÜLTÜRÜ

*Samir Vildiç**

Özet

Kâdirilik, Osmanlılar'ın Bosna'yı fethetmesiyle eş zamanlı olarak bu coğrafyaya yerleşen ve yaygınlık kazanan tarikatlardandır. Kâdiriler'in Bosna'daki ilk tekkesi günümüzde olduğu gibi, o dönemde de özelde Bosna'nın, genelde ise Balkanlar'ın merkezlerinden biri olan Sarayevoda kurulmuştur. Bu tekke Bosna'da ilk kurulan tekkelere biridir ve bunlar arasında günümüze kadar ulaşabilen nadir yapılarıdır. Hacı Sinan Tekkesi adıyla meşhur olan bu dergâh aynı zamanda Kâdiriler'in Bosna ve Balkanlar'daki merkezi durumundaydı. Sarayevoda dışında Travnik, Jajce ve Zvornik gibi yerlerde de Kâdirî tekkeleri bulunmakla beraber Bosna'daki Hacı Sinan Tekkesi dışında kalanlar genelde buraya bağlı olarak hareket etmişler ve muhtemelen bu sebeple çok fazla canlılık gösterememişlerdir. Kâdiriliğin Sarayevoda haricinde yaygınlaşmaması, bu şehir dışındaki tekkelerde faaliyet gösteren şeyhlerin fazla tanınmış kimseler olmamasıyla da ilişkilendirilebilir. Kâdirî kimlikleriyle meşhur olan şeyhler, şâirler ve diğer mühim zevât genellikle Sarayevoda yetişen ve faaliyet gösteren kişilerdir.

Anahtar Sözcükler: Bosna Hersek, Kâdirilik, Tarikat

The Kadiri Culture in Bosnia

Abstract

The Qadiri order, an Islamic Sufi sect or tariqa, arrived Bosnia with the Ottoman conquest of Bosnia in 1463 and spread the Balkan region

* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, samir.vildic@gmail.com

thereafter. The first Qadiri tekke, a monastic complex where Sufis live, in Bosnia is The Hadji Sinan Tekke that was built in Sarajevo, which was and still is the intellectual center of Bosnia and one of the centers within the Balkans, in 1768. The Hadji Sinan Tekke is one of the few tekkes in the Balkan region that survived until today. Throughout the years, The Hadji Sinan Tekke served as the Qadiri center in Bosnia and the Balkans. Well-known Qadiri sheikhs, poets and scholars are usually the ones who studied and served in Sarajevo. Even though there were Qadiri tekkes in Travnik, Jajce and Zvornik, these tekkes has been under the influence of The Hadji Sinan Tekke. Therefore, these tekkes are not known as much. Another reason The Qadiri order is not spread into cities other than Sarajevo could be that sheikhs of the tekkes in other cities were not well-known.

Kew words: Bosnia and Herzegovina, Qadiriyya, The Qadiri order, Tariqa.

Kâdirîlik Hakkında Genel Bilgi

Kâdirîlik XI. ve XII. yüzyıllarda yaşamış Abdülkadir Geylanî'ye (ö. 1166) izafe edilen bir tarikattır. Vaaz ve sohbetleriyle meşhur olan ve birçok kitabı günümüze kadar ulaşan Abdülkadir Geylanî'nin eserlerinden bazıları şunlardır; *el-Gunye li-Tâlibî Tarîkı'l-Hak*, *el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî*, *Cilâü'l-Hâtır*, *Fütûhu'l-Gayb*, *Mektûbât*, *Sırru'l-Esrâr*, *es-Sirâcü'l-Vehhâc*.¹ Soyunun baba tarafından Hz. Hasan'a, anne tarafından Hz. Hüseyin'e ulaştığı kaydedilen Geylânî'nin tarikatını, vefatından sonra müritleri ve çocukları yaymıştır.

Kâdirîlik genelde Nakşbendîlik, Mevlevîlik ve Celvetîlik gibi elit tabaka yerine geniş halk kitlesine hitap etmeyi tercih etmiştir. Bu aynı zamanda çok geniş coğrafyaya yayılmasının en büyük sebeplerinden sayılabilmektedir. Kâdirîliğin yayılmasının bir başka sebebi ise Abdülkâdir Geylânî'nin bizzat kendi şahsiyetidir. Tarihi şahsiyetinin ana unsurları, eserleri ve hakkında yazılan menâkıbnameler vâsıtasıyla sonraki nesillere intikal ederek vefatından sonra kurulan Kâdirîliğin yayılmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda, Abdülkâdir Geylânî'nin

¹ Gürer, Dilaver, *Abdülkâdir Geylânî – Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2006, s. 109.

'Tarikatımız Kitap ve Sünnet üzerine bina edilmiştir. Gönül huzuru, cömertlik, bol sadaka vermek, eziyete katlanmak ve ihvânın eziyetlerine tahammül etme tarikatımızın dayandığı özelliklerdir' sözleri Müslümanlar arasında kabulünü sağlayan önemli hususlardandır. Yayılmasının bir başka sebebi ise onun gayrimüslimlere, ehl-i kitâba ve özellikle de Hıristiyanlara karşı olan merhametli ve şefkatli yaklaşımıdır. Kurucusu sayılan Abdülkâdir Geylânî'nin müritleri, onun bu düşüncelerini iyice kavrayarak değişik bölgelere yayılmışlar ve Kâdirîliği buralara taşımışlardır.

Dünyanın her yerinde müntesibi bulunan Kâdirîlik, en yaygın tarikatlardan biridir.² Hindistan'dan Bosna'ya kadar yaygınlaşan tarikatın birçok kolu da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Becelîlik, Ceertiyyelik, Davudiyyelik, Ehdefîlik, Ekberîlik, Esedîlik, Eşrefîlik, Farızîlik, Garibîlik, Gaysiyyelik, Halisîlik, Hikemîlik, Hilalîlik, İsevîlik, Mukaddesîlik, Muşeriyyelik, Nihariyyelik, Rûmîlik, Semadîlik, Tavaşiyyelik, Uceyliyyelik, Urabiyyelik, Yafeîlik ve Zeyleyelik'tir.³

Kâdirîlik'teki usûl, âdâb ve erkân Abdülkâdir Geylânî zamanında oluşmuş ancak daha sonraki yüzyıllarda değişikliğe uğramıştır. Bu usûllerin zamanla Kâdirî geleneği içerisinde bir birikim sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Tarikata giriş şartları on tane olup bunlar tevbe, zühd, tevekkül, kanaât, uzlet, zikir, teveccüh, sabır, murâkebe ve rızadır. Beyân-ı tarikat, ahkâm-ı tarikat, icâbet-i tarikat ve erkân-ı tarikat esasında altı husus üzerine kuruludur. İntisap şekli yani mürid ile şeyh arasındaki bir anlaşma olan mübâyaa ve zikir telkîninin kesin bir kâidesi olmamakla beraber bir müridin intisâbı bir merasim ile olmaktadır. Oturarak, ayakta, sallanarak ve dönerek tarikatta icra edilen zikir genel olarak sesli yapılmaktadır.

Usûl, âdâb ve erkân bugün bölgeden bölgeye farklılık göstermekte ve bu unsurlar zaman içerisinde değişip gelişerek bugünkü Kâdirî kültürünü oluşturmaktadır.

Bugünkü Karidîliğin merkezi Bağdat'tır. Merkez dergâh, Geylânî'nin soyundan geldiği kabul edilen biri tarafından yönetilmektedir. Anadolu ve Balkanlar için merkez ise İstanbul Topخانه'deki

² Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, s. 227.

³ Gürer, a.g.e., s. 349.

Kadirhânedir.⁴

A. Bosna'da Kâdirîlik

Kâdirîlik, Osmanlılar'ın Bosna'yı fethetmesiyle eş zamanlı olarak bu coğrafyaya yerleşen ve yaygınlık kazanan tarikatlardandır. Kâdirîler'in Bosna'daki ilk tekkesi günümüzde olduğu gibi, o dönemde de özelde Bosna'nın, genelde ise Balkanlar'ın merkezlerinden biri olan Sarayevo'da kurulmuştur. Bu tekke aynı zamanda Bosna'da ilk kurulan tekkelerden biridir ve bunlar arasında günümüze kadar ulaşabilen nadir yapılarıdır. Hacı Sinan Tekkesi adıyla meşhur olan bu dergâh aynı zamanda Kâdirîler'in Bosna ve Balkanlar'daki merkezi durumundaydı. Sarayevo dışında Travnik, Jajçe ve Zvornik gibi yerlerde de Kâdirî tekkeleri bulunmakla beraber Bosna'daki Hacı Sinan Tekkesi dışında kalanlar genelde buraya bağlı olarak hareket etmişler ve muhtemelen bu sebeple çok fazla canlılık gösterememişlerdir. Kâdirîliğin Sarayevo haricinde yaygınlaşamaması, bu şehir dışındaki tekkelerde faaliyet gösteren şeyhlerin fazla tanınmış kimseler olmasıyla da ilişkilendirilebilir. Kâdirî kimlikleriyle meşhur olan şeyhler, şâirler ve diğer mühim zevât genellikle Sarayevo'da yetişen ve faaliyet gösteren kimselerdir.

B. BOSNA'DA KÂDİRÎ TEKKELERİ

1. Sarayevo Hadım Ali Paşa Kâdirî Tekkesi

Milyacka nehrinin sağ kıyısında bulunan Hadım Ali Paşa Kâdirî Tekkesi Avusturya işgali sırasında yıkılmış olması sebebiyle günümüze kadar ulaşamamıştır. Hadım Ali Paşa Tekkesi'nden Mula Mustafa Başeskiya (ö. 1809) bahsetmediğine göre tekke büyük ihtimalle XIX. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır. Tekke yapısı ve burada vazife gören postnişinler hakkında maalesef herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.⁵

2. Zvornik Kâdirî Tekkesi

Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhi Hasan Kâimî (ö. 1691) 1682 yılında Sarayevo'da vuku bulan bir isyanda isyancıların yanında yer almış, bundan dolayı Bosna'nın Zvornik şehrine sürgün edilmiş ve ölümüne

⁴ Kara, a.g.e., s. 228.

⁵ İzeti, Metin, *Balkanlar'da Tasavvuf*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 198.

kadar orada kalmıştır. Bosna'da dönemin en önemli âlimlerinden biri olan Hasan Kâimî Zvornik'e gitmesiyle beraber mensup olduğu Kâdirîliği buraya taşımıştır. Zvornik'in yakınlarında Hasan Kâimî'nin vefatından sonra onun adına bir türbe yaptırılmıştır. Daha sonra XVII. yüzyılda türbenin yanında bir tekke de inşa edilmiştir. Tekkede görev yapan şahıslar hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte burada postnişinlik yaptığı tespit edilen isimlerden bazıları şunlardır: Edirneli Şeyh Ömer, Şeyh Mehmet, Şeyh İbrahim, Derviş Ali ve Derviş Mehmet.⁶

3. Jajce Kâdirî Tekkesi

Evlîya Çelebi *Seyahatnamesi'*nde Bosna'nın Jajce şehrinden ve içinde bulunan Kanuni Sultan Süleyman Camii ile Melek Ahmed Paşa Camii, medresesi ve hamamından bahsetmekle birlikte burada mevcut olan herhangi bir tekkeden söz etmemektedir.⁷ Bununla birlikte halk arasında yaygın olarak anlatılan bir menkıbeye göre Jajce'de bir şeyh halkı irşad etmekte, gösterdiği kerametler sayesinde insanların İslam'ı kabul etmesine de vesile olmaktadır. Bu şeyhin vefatının ardından kendisi için, İkinci Dünya Savaşı'na kadar ayakta kalan bir türbe yaptırılmıştır. Söz konusu türbe Şeyh Mahallesi'nde bulunmaktaydı. XIX. yüzyılın ilk yarısında ismi bilinmeyen bu şeyhin türbesinin yanında Kâdirî tarikatına mensup olan Bağdatlı Şeyh Ali tarafından bir tekke inşa edilmiş ve bu tarihten sonra adı geçen mahallenin ismi 'Tekke Mahallesi' olarak değiştirilmiştir. Bu tekke Sarayevo'da bulunan Hacı Sinan Tekkesi'ne bağlı şekilde faaliyet göstermiştir.

Bağdatlı Şeyh Ali'den sonra oğlu Şeyh Ali (ö.1917) ve ardından Bağdatlı Ahmet (ö.1959) posta geçmiştir. Onun vefatından sonra tekke harap olmuş ve günümüze ulaşamamıştır.⁸

4. Travnik Kâdirî Tekkesi

Yukarıda haklarında bilgi verilenler dışında Bosna'nın Travnik şehrinde de bir Kâdirî tekkesi mevcuttu. Günümüzde ayakta olmayan bu tekke hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte

⁶ Kukavica, a.g.m., s. 8.

⁷ İzeti, a.g.e., s. 199.

⁸ Cemal Çehayic, Derviški Redovi u Jugoslavenskim Zemljama, s.134, Sarayevo, 1986

Cemal ehayic'in (ö. 1989)⁹ *Yugoslavya Ülkelerinde Tarikatlar* adlı kitabında vermiş olduğu bilgilere göre Travnik'te XX. yüzyılın başlarında Kâdirîlik yaygın tarikatlar arasında idi ve burada bir de Kâdirî tekkesi bulunmaktaydı. XX. yüzyılın sonlarında Travnik'te Kâdirî zikrini Nakşbendî şeyhi Hamid Haciselimoviç Hacıyamakoviç (ö.1939) yönetmiştir. Bu zikir genellikle Travnik'in Yeni Camii'nde icra edilmekteydi.¹⁰

Günümüzde Kâdirîlik yalnızca Sarayevu ve çevresinde yaygındır ve Hacı Sinan Tekkesi de bu tarikatın Bosna'daki yegâne tekkesi durumundadır.

5. Hacı Sinan Tekkesi

Daha önce de belirtildiği üzere Kâdirîlik Bosna'da yaygın olan tarikatlardandır. Kâdirîliğin Bosna Hersek'te yayılmasını sağlayan en önemli merkezlerinden biri ise Bosna'nın başkenti Sarayevu'da bulunan Silahdar Mustafa Paşa Tekkesi'dir. Günümüzde de faal olan bu tekke halk arasında Hacı Sinan Kâdirî Tekkesi ismiyle meşhur olmuştur. Tekke, Sarayevu'nun kuzeyinde bulunan Remziya Osmanoviç Caddesi no.77'de Saraç Ali Cami'nin ve Aliya Cerzelez Evi'nin yanında bulunmaktadır.¹¹

Bir rivayete göre tekkeyi Silahdar Mustafa Paşa'nın (ö. 1641) babası büyük tüccar Hacı Sinan Sultan IV. Murad'ın isteği üzerine 1640 yılında inşa etmiştir. IV. Murad Bağdat'ı fethettiğinde yakın arkadaşı ve veziri olan Silahdar Mustafa Paşa'yı yanına çağırarak imparatorluk toprakları dâhilinde tekkenin bulunmadığı bir şehir olup olmadığını sorar. Vezir de zikir ve ibadetlerin dışında derviş ve yolcuların konaklayıp karınlarını doyuracakları bir tekkenin Sarayevu'da olmadığını

⁹ Cemal Cehayic 1930 yılında Kiseljak'ta doğmuştur. 1959 yılında Edebiyat Fakültesi şarkiyatçılık Bölümünü bitirmiş ve daha sonra iki sene hocalık yapmıştır. Ardından 1961-65 yılları arasında Farsça Dili ve Edebiyatı üzerinde doktorasını bitirmiş ancak dönemin hükümet tarafından bu doktorası kabul edilmemiştir. ehayic, bilahare 1978 yılında '*Yugoslavya Ülkelerinde Tarikatlar*' adıyla doktora tezini yeniden bitirmiştir. Birçok görevde bulunan Çehayic, 1989 yılında vefat etmiştir. Kaynak: MİZ Kiseljak,

http://www.medzlisiskiseljak.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=174:sjeanjeprof-dr-demal-ehaji&catid=37:ostalo, 02 Temmuz 2012.

¹⁰ ehayic, a.g.e., s. 135.

¹¹ Çehayic, a.g.e., s. 123.

söyleyince Sultan IV. Murad Bosna'da bulunan Hacı Sinan Ağa'ya büyük bir tekkenin inşası için gerekli olan fermanı ve parayı gönderir. Padişahın hizmetinde bulunan ve Abdülkadir Geylani'nin sevgisini ve himmetini kazanmaya çalışan Mustafa Paşa, kendisinin de mensup olduğu Kâdirî tarikatına ait, Pir Abdülkadir'in yolunu takip edenler için bir tekke yaptıracağını padişah huzurunda beyan eder. Böylece Hacı Sinan misafirhanesi, semahanesi, çay ocağı bulunan büyük bir külliye inşa eder.¹²

Tekke ile ilgili başka bir rivayete göre ise tekkeyi babası Hacı Sinan'ın isteği üzerine Silahdar Mustafa Paşa inşa etmiştir. Kadı sicillerinde tekkenin bânisi olarak Silahdar Mustafa Paşa görünmekte ve babası Hacı Sinan'ın arzusunun yerine getirmek için bu güzel binayı yaptırdığı ifade edilmektedir.¹³

Menkıbeye göre Hacı Sinan, tekkenin inşası için Milyacka nehrinin sol kıyısında bir arazi satın almış, ancak rüyasında bir ses ona tekkenin burada değil bugünkü bulunduğu yerde inşa edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Hacı Sinan tekkeyi Sarayevo'nun kuzeyinde günümüzde bulunduğu yere inşa etmiştir.

Tekke, yan binaları ve iç avlu dâhil olmak üzere yaklaşık 2200 metrekare gibi büyük bir alanı işgal etmektedir. Girişin üstü ve semâhane iki kattan oluşmaktadır. Geri kalanlar ise tek katlıdır. Bunun yanında sohbet yeri olan kahve ocağı, dervişlerin kıyafet değiştirdikleri meydan odası ve yemekhane olmak üzere üç oda daha bulunmaktadır. Avlunun güney tarafında bulunan temellerden anlaşıldığına göre orada yolcu ve dervişlerin odaları bulunmaktaydı. Büyük ihtimalle bu yerde Mula Mustafa Başeskiya'nın zikrettiği tımarhane de yer almaktaydı.

C. Hacı Sinan Tekkesinde Görev Yapan Postnişinler

Hacı Sinan Tekkesi'nin kurulduğu yıllarda burada vazife yapan şeyhlere dair kaynakların naklettiği bilgiler yeterli değildir. Bir başka ifadeyle, 1691 yılında vefat eden Hasan Kâimî her ne kadar kaynaklar tarafından bu tekkenin ilk şeyhi olarak tanıtılmaktaysa da, kendisinden önce burada görev yapan başka şahısların var olduğu bilinmekte-

¹² Sikirić, a.g.e., s. 78.

¹³ Mujezinović, a.g.e., s. 248.

dir. Bununla birlikte söz konusu postnişinlerin kimlikleri ve faaliyetleri hakkında elde mevcut herhangi bir belge bulunmamaktadır. Bu durumun temel sebebi tekkenin ve tekke ile ilgili bütün evrakların yok olduğu yangınlardır.

Bu konu daha çok XX. yüzyılda araştırılmaya başlanmış ve ilk araştırmalar Mehmet Kalabiç, şakir Sikiriç, Mustafa Muezinoviç ve Cemal Çehayić tarafından yapılmıştır. Burada şeyhlerle ilgili verilen bilgiler daha çok sözlü geleneğe dayalı olan bilgilerdir. Bunların incelenmesi neticesinde Hacı Sinan Tekkesi meşayih silsilesi řu şekilde oluşturulabilir:

1. şeyh Hasan Kâimî (ö.1691)
2. şeyh Mehmet Tokatlı (ö. ?)
3. şeyh Abdülkadir bin Muhammed bin Hasan es-Sakaki (ö. 1754/55)
4. şeyh İbrahim bin Kabil (ö. 1768/69)
5. şeyh Hacı Muhammed bin Hasan bin Abdurrahman (ö. 1777/78)
6. şeyh Muhammed oğlu şeyh Veys (ö. 1782/83)
7. İsmail oğlu Derviş Salih (ö. 1787/88)
8. şeyh İbrahim (ö. XIX. asrın ilk yarısı)
9. şeyh Mehmed (ö. 1855/56)
10. şeyh Salih (ö. 1874/75)
11. Aşık lakaplı Derviş Muhammed (ö. ?)
12. Fenerci lakaplı Derviş İbrahim (ö. ?)
13. Droblyen lakaplı Derviş Mustafa (ö. ?)
14. Cvancika lakaplı şeyh Edhem Misirliç (ö. 1910 ?)
15. şeyh Nasir Misirliç (ö. 1957)
16. şeyh Fadil Sokoloviç (ö. 1978)
17. şeyh Feyzullah Hacibayriç (ö. 1990)

Bosna'da Kâdiriliğin Başlıca Temsilcileri

şüpheşiz Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhleri arasında en çok ilgi gören, hakkında bilgi bulunan ve yaptıkları faaliyetlerle öne çıkan iki

şahsiyet, tekkenin ilk şeyhlerinden biri olan Hasan Kâimî (ö. 1691)¹⁴ ve son şeyh Feyzullah Hacibayriç'tir (ö. 1991). Hasan Kâimî etrafına büyük kalabalıkları toplaması ve bugüne ulaşan tesirleriyle; Feyzullah Hacibayriç ise mücadelesi ve faaliyetleriyle tanınmıştır. Balkanlar'daki tasavvufî hareketler üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Cemal Çeyahiç Kâdirîlik tarikatı içerisinde Bosna'da yetişen şahsiyetler arasında Hasan Kâimî, Derviş Mehmet Meylîya Gürânî (ö. 1795) ve Mula Mustafa Başeskiya'yı (ö. 1809) zikretmektedir.¹⁵ Bununla birlikte, Çehayic'in çağdaşı ve Bosna'da son dönemde yetişen en meşhur âlimlerden biri olan Hacibayriç de bu listeye eklenmelidir. Bu dört şahsiyet sadece Kâdirî tarikatı değil aynı zamanda Bosna tarihi açısından da önem arz etmektedir.

2. Meylî (ö. 1795)

Soylu ve zengin bir aileden gelen Meylî, hattat, şâir ve dervîştir. Kâdirî tarikatına mensup olup Hacı Sinan Tekkesi hizmetkârlarındandır. Meylî, kendine has üslubuyla Bosna şâirleri arasında önemli yer tutmaktadır. Çok erken yaşlardan itibaren şiirle uğraşan Meylî, birçok manzûme kaleme aldığı gibi arkasında bir şiir mecmuası da bırakmıştır. Çağdaşı olan Mula Mustafa Başeskiya (ö. 1809) Meylî'nin hayatı hakkında geniş bilgi vermektedir ki bu durum onun daha hayatta iken tanınan bir şâir olduğunu göstermektedir.

Mula Mustafa Başeskiya'nın *Ljetopis* adlı kitabında Meylî hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

'Meylî mahlasını kullanan Kurânî, itibarlı bir aileden gelen dervîş, âlim ve bilgin, Bosna'da benzeri olmayan iyi bir şâirdir. O da yerliydi

¹⁴ Asıl adı Hasan olup Kâimî Baba diye de bilinir. Kâimî mahlasını kırk gün boyunca ayakta halvet halinde kaldığı için almıştır. 1625-1635 yılları arasında Saraybosna'da doğduğu kabul edilmektedir. İlköğreniminden sonra Sofya'ya giden Kâimî, Uzielî Şeyh Muslihuddin'den icâzet aldı; ardından İstanbul ve Konya'ya gitti. Daha sonra Saraybosna'ya dönerek Sinan Ağa Tekkesi'ne şeyh oldu. Kâimî bu Kâdirî tekkesinin adı bilinen ilk şeyhidir. Aynı zamanda kendi evinde 1078'de (1667-68) kurduğu bir Halvetî tekkesinin de şeyhliğini yürüttü. Birçok mahallî yazar ve menkıbe, Hasan Kâimî'den sevilen bir hatip ve 1093'te (1682) Saraybosna'da vuku bulan halk ayaklanmasının önderi olarak bahseder. Ancak onun bu isyana katıldığını doğrulayan bir belge yoktur. Kâimî, muhtemelen şehrin ulemâsı ile anlaşmazlığa düştüğünden İzvornik'e (Zvornik) sürgüne gönderildi ve orada vefat etti. Vefat tarihi 1690-1691'dir. Kâimî'nin türbesi bölgedeki önemli ziyaret yerlerinden biridir.

¹⁵ Çehayic, a.g.e., s. 138.

(Bosnalı). Bekâr, aksakallı, akıllı, hafızası iyi olan, iyi yetiştirilmiş ve bilgili biriydi. Ressamdı. Nihayet, Arapça gramerini bilmesine rağmen Arapça bilen biri olarak öne çıkamamıştır. Talik yazısını çok iyi kullanırdı.¹⁶

Hattatlık yönü çok fazla bilinmeyen Meylî bu alanda da büyük başarılar imza atmıştır. Meylî, çeşitli yapı kitâbeleriyle önemli şahsiyetlerin mezar taşlarında yer alan metinlerin hattatlığıyla meşhur olmuştur. Nitekim Mehmet Muyeziнови (ö. 1981) onun hazırladığı 50 tane metni tespit etmiştir.¹⁷ Bunlar arasında Derviş Hacı İbrahim, Çelebi Ağa Turnacıbaşı, Muhammed Bey Ceneti, Selanikli Mustafa Efendi, Hüseyin Ağa ehayi, Rumeli Kadısı Yahya Efendi, Müftü Mustafa Efendi vb. mezar taşları sayılabilir.

Meylî'nin şiirlerini daha ziyade Türkçe kaleme almakla birlikte bazı yerlerde Arapça ve Farsça'yı kullanmış olması kendisinin bu iki dili bildiğini göstermektedir.

Meylî, 1795 yılında Bosna'nın Travnik şehrinde vefat etmiş ve aynı yerde defnedilmiştir. Halen ayakta olan mezar taşının, Hacı Sinan Tekkesi'nde bulunan diğer mezar taşlarıyla benzerlik arz ediyor olması onun Kâdirîliğe mensûbiyetinin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

3. Mula Mustafa Başeskiya (1731-1809)

Mula Mustafa Başeskiya hakkında bildiklerimiz, kaleme aldığı *Ljetopis* adlı eserde yazdıklarıyla sınırlıdır. Ancak vermiş olduğu bu bilgiler hayatı ve kişiliğinin anlaşılması için yeterlidir.

Bosnalı tarihi Mula Mustafa Başeskiya 1731 veya 1732 yılında Sarajevo'da doğmuştur. şevkî mahlasını kullanan Başeskiya ilk eğitimi ni Hoca Süleyman Efendi Arnavut'tan almıştır. 1757 yılında Ferhadiya Camii'nin yanında bulunan mektepte sibyan muallimi olmuş, iki sene sonra ise Buzacı Hacı Hasan Camiî imam ve hatiplik görevini üstlenmiştir. Bu işten 1763 yılında ayrılan Başeskiya arzuhalcilik mesleğiyle iştigal etmiştir. Bu, hayatının sonuna kadar üstleneceği bir görev ol-

¹⁶ Başeskija, Mula Mustafa, *Ljetopis – izbor*, Sarajevo 2007, s. 40

¹⁷ Mujezinović, Mehmed, 'Epigrafika i kaligrafija pjesnika Mehmeda Mejlije', *Naše Starine*, c. IV, Sarajevo 1957, ss. 137-163.

muş ve bu işi yapabilmek için Müceliti'de Saat Kule yanında bir dükkân da kiralamıştır.¹⁸

Başeskiya, hayatı boyunca tahsiline devam etmiştir. Gazi Hüsrev Bey Medresesi müderrislerinden Mehmet Râzî Velihociç'ten fıkıh ve astronomi dersleri okumuştur. Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhi Muhammet'ten tasavvuf dersleri de almış ve Kâdirîlik tarikatına intisap etmiştir. Daha sonra dükkânında sürdürdüğü yazı işlerinin yanında medrese öğrencilerine fıkıh, astronomi ve hat sanatı gibi dersler de okutmuştur. Bunun dışında, meşhur *Ljetopis* kitabında vermiş olduğu bilgilere göre her hafta Çarşamba günleri bir grup ilim adamıyla meclisler düzenleyerek buralarda zikir yapmışlar, ders okumuşlar ve çeşitli konulara dair sohbetler gerçekleştirmişlerdir. Yaşadığı dönemde meşhur olan bu toplantılar "Sohbet-helva" adıyla anılmıştır.¹⁹

Başeskiya'nın, yaşadığı dönemdeki olayları kaydettiği *Ljetopis* adlı kitabı, XVIII. asır Bosna tarihi hakkında günümüze değin kullanılagelen en yaygın kaynak durumundadır. Başeskiya bu eserinde, Sarayevo ve Bosna'daki önemli olayları, Müslüman ve bazı gayrimüslimlerin vefat tarihleri, kimi âlimler hakkında bilgiler, askerliğe ve savaşa giden Bosnalı Müslümanların kaderleri, çıkan yangınlar, hastalıklar ve diğer birçok konu hakkında bilgiler vermektedir. Halkın yaşadığı fakirlikle ilgili yazarken gıda fiyatlarına varıncaya kadar birçok tarihi bilgi de aktarmaktadır. Bazı bilgileri kitabına alırken sadece şifahi rivayetleri değil aynı zamanda yazılı kaynakları da kullandığı gibi, başka kaynaklarda bulunmayan bilgileri de sunmuştur. Mesela, Hacı Sinan Tekkesi'nde bulunan tımarhane ve burada tedavi gören insanlar hakkındaki bilgiler yalnızca Başeskiya'nın ilgili eserinde yer almaktadır.²⁰

Seyhatname adlı kitabını çok iyi bildiği Osmanlıca ile kaleme alan Başeskiya bazı yerlerde Bosnaca'yı da kullanmıştır. Eser Bosnaca'ya da çevrilmiştir.

Sonuç

Hacı Sinan Tekkesi'ni kurma fikri ve hikâyesi onun henüz işin başında Kadîrîler'in Bosna'daki önemli bir merkezi olacağını işaret

¹⁸ Bašeskija, a.g.e., s. 21.

¹⁹ Bašeskija, a.g.e., s. 31.

²⁰ Bašeskija, a.g.e., s. 53.

olarak kabul edilebilir. Tekke, IV. Murat isteği üzerine veziri Silahdar Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bylece Hacı Sinan Tekkesi henüz kurulma aşamasında devlet tarafından destek görmüş, daha doğru bir ifadeyle devlet tarafından inşa edilmiştir.

Tekke ve kllyesi üzerine gerçekleştirilen inceleme sonucunda ulaşılan başlıca neticelerden biri bu meknın geçmişte olduğu gibi günümüzde de itibar gören bir merkez olduğu doğrultusundadır. 1992-1995 yılları arasındaki yıkıcı savaş ve savaştan sonra Bosna Hersek devletinin içine düştüğü siyasi kriz ve karmaşaya rağmen tekkenin bugün devlet tarafından koruma altına alınmış olması, onarılması ve bunun doğal sonucu olarak iyi bir halde bulunması burada ifade edilmeye çalışılan hususun aık göstergelerinden biridir. Hacı Sinan Tekkesi aynı zamanda genel olarak Bosna'da, özel olarak da Sarayevoda orijinal halini koruyabilen nadir tekkelerdendir.

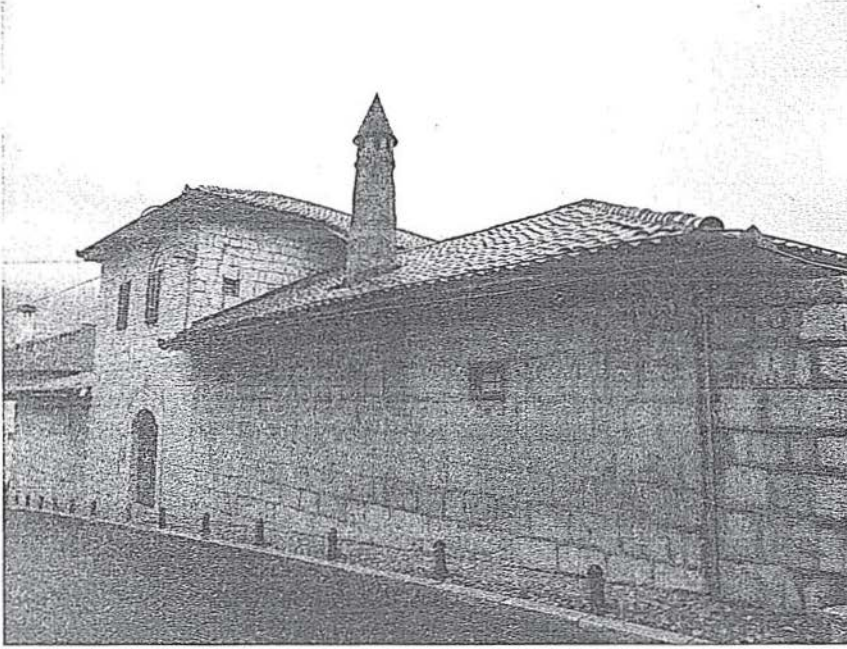
Yukarıda belirtildiği gibi, Bosna Hersek geçmişten günümüze kadar birçok savaş ve yıkımla karşı karşıya kalmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da birçok kütüphane ve arşiv yok olmuştur. Bosna'nun son savaşında Sarayevoda yakılan Milli Kütüphane ve burada yok olan iki milyon kitap buna örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla bütün bu nedenlerden ötürü Bosna ile ilgili herhangi bir konu üzerinde çalışmak pek çok zorluğu bünyesinde barındırmaktadır. Bununla birlikte, karşılaşılan bütün olumsuzluklara rağmen ulaşılabilen veriler işığında söz konusu tekkenin profili ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bosna ilim, kültür ve siyaset tarihi açısından önem arz eden pek çok isim ya Hacı Sinan Tekkesi'nde yetişmiş ya da bir Şekilde tekke ile yolları keşişmiştir. Tekkeyi inşa eden Silahdar Mustafa Paşa'nun önemli bir devlet adamı ve aynı zamanda Sultan'ın veziri olması, tekkenin Sarayevonun merkezinde bulunması ve Hasan Kim gibi ilim adamlarının burada postnişinlik vazifesini icra etmiş olmaları, meknın değer kazanmasındaki başlıca etkenler olarak sıralanabilir. Hacı Sinan Tekkesi'nde yetişen mühim simalar arasında en çok dikkat çeken isim Mula Mustafa Başeskiya'dır. Arzuhalcilik mesleğiyle uğraşan Başeskiya ve yazmış olduğu *Ljetopis* adlı kitabı pek çok ilmi çalışmaya konu olabilecek niteliktedir. Adeta XVIII. yüzyılın resmini çekip bugüne ulaştıran ve Osmanlıca olarak yazılan Başeskiyanın eseri Türkiye'de henüz incelenmemiştir. Eser Osmanlı kültür tarihi araştırmalarına da ciddi katkı sağlayacak niteliktedir.

Sonuç olarak, Bosna'da bulunan Hacı Sinan Kâdirî Tekkesi'nin sıradan bir zâviye olmaktan öte, başlangıcından itibaren koca bir imparatorluğun Balkanlar'daki serüvenini günü gününe kendi bünyesinde tecrübe eden ve bu yönüyle de ayrıca incelenmeye aday olan bir mekân olduğu söylenebilir.

EKLER

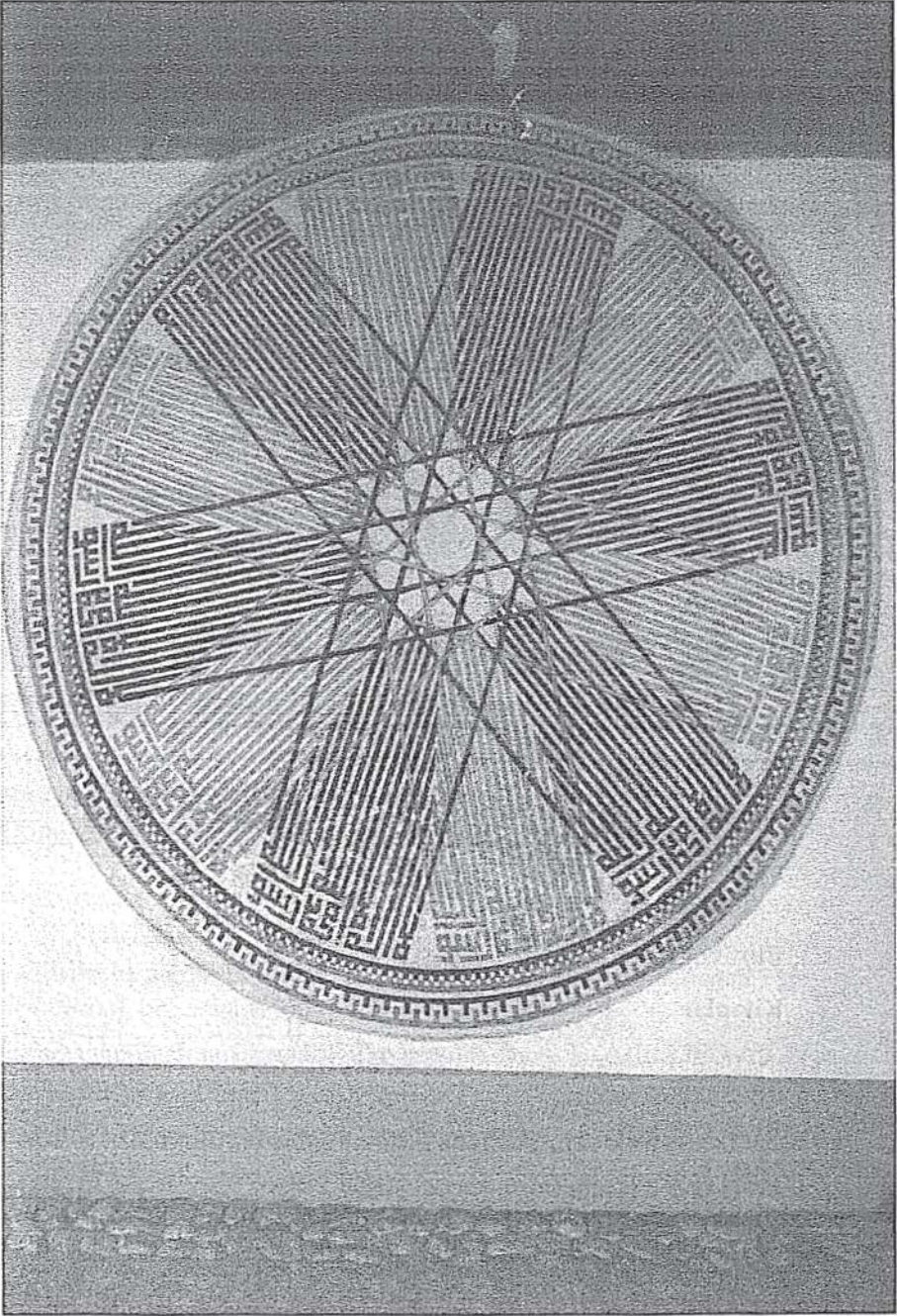
Hacı Sinan Tekkesi'nin Dış Görünümü



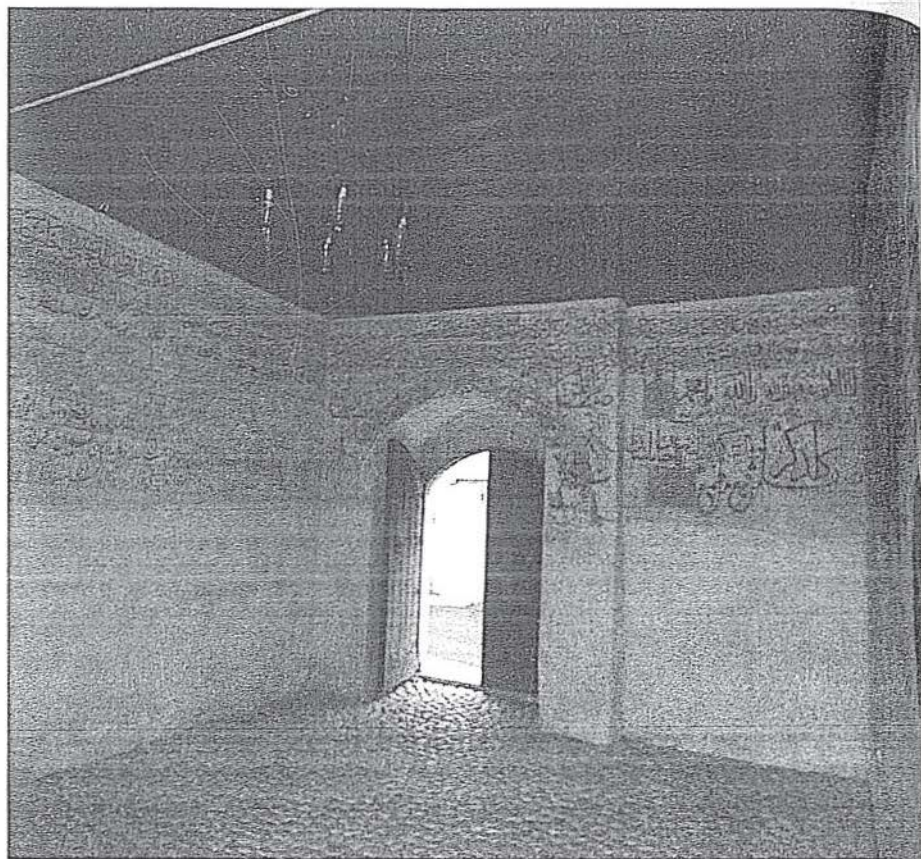
Hacı Sinan Tekkesi'nin Bahçe Kısmı



Tekke Duvarındaki Süleyman'ın Mührü



Tekkenin En Uzun Hat Yazısı (en üstteki yazı)



Bibliyografya

Kitaplar

EVLIJA ČELEBİJA, *Putopis odlomci o Jugoslavenskim Zemljama*, Sarajevo 1979.

EVLIYA ÇELEBİ, *Seyahatname*, Yapı Kredi Yayınları, c. V, İstanbul 2010.

BAŠESKİJA, Mula Mustafa, *Ljetopis – izbor*, Sarajevo 2007.

BULJİNA, Halid, *Tekije u Fojničkom Kraju*, Fojnica 1991.

ČEHAJİĆ, Džemal, *Derviški Redovi u Jugoslavenskim Zemljama*, Orijentalni Institut u Sarajevu, Sarajevo 1986.

- ČENGIĆ, Nihad, *Likovni Fenomen Hadži Sinanove Tekije i Njegova Konzervacija*, Sarajevo Publishing, Sarajevo 2009.
- GÜRER, Dilaver, *Abdülkâdir Geylânî – Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2006.
- HADŽİBAJRİĆ, Fejzullah, *Ilmihal - Kryesia e Bashkesise se fese islame ne Republikën Soc. te Serbise*, Priština 1968.
- HENDERSON, Nicholas, *Princ Eugen of Savoy*, USA 2002.
- İMAMOVIĆ, Mustafa, *Historija Bosnjaka*, Sarajevo 1998.
- İZETİ, Metin, *Balkanlar'da Tasavvuf*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004.
- KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.
- KARA, Mustafa, *Bursa'da Kırklar Meclisi*, Bursa Kültür AŞ, Bursa 2011.
- MOSTARIĆ, Fevzi, *Bülbülistan*, Svjetlost, Sarajevo 1973.
- MUJEZİNOVIĆ, Mehmet, *Islamska Epigrafija u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1985.
- TRALJIĆ, Mahmud, *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo 1998.

Makaleler

- AZAMAT, Nihat, 'Hamza Bâlî', *DİA*, c. XV, İstanbul 1997.
- BEGLEROVIĆ, Samir, 'Fejzullah Efendija Hadžibajrić kao Mevlevijski Şejh i Mésnevihan', *Zbornik Radova Povodom Obilježavanja 800 godina od rođenja Džemaluddina Rumija*, Sarajevo 2011.
- BEGLEROVIĆ, Samir – Yesenković / Şilyak, Amina, 'Saraybosna'daki Kadîrîlerin Sığınağı: Hacı Sinan Tekkesi', *İznikli Gönül Adamı Eşrefoğlu Rûmî*, ed. Bilal Kemikli, İznik 2010.
- BEJTIĆ, Alija, 'Bombardirana je Čuvena Hadži Sinanova Tekija', *Osvit*, sy. 94, Sarajevo 1943.
- BEJTIĆ, Alija, 'Skender Paşina Tekija', *Novi Behar*, sy. XVI.
- ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa, 'Kasım Ağa, Mimarbaşı', *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, c. II.
- DİZDAR, Hamid, 'Pjesnik Hasan Kaimija (Voğa Pobunjenih Seljaka i Zanatlja u XVII. Vijeku)', *Glasnik*, Yıl II.
- FEKÎ, Muhammed, 'O Sedam Makama', *Zemzem* XVI, Sarajevo 1984, sy. 5-6.

- GEYLÂNÎ, Abdulkadir, 'Hasb-i Hali Salik', *Zbornik radova Proog simpozija: Tesavvuf-islamska mistika*, Zagreb 1988.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Sjećanje sa Putovanja na Hadždž', *Glasnik VIS-a*, sy. XXXII, Sarajevo 1969.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Časopis Islam', *Glasnik VIS*, sy. XXVIII, Sarajevo 1965.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Djelatnost Tarikatskog Centra u Sarajevu', *Šebi Arus*, Sarajevo 1990.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Dvije Knjige o Šejhu Abdulkadir Gejlaniju', *Glasnik VIS XLVII*, Sarajevo 1984.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Francuska Analiza Kur'ana', *Takvim*, Sarajevo 2001.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Hadži Muhammed ef. Pašić', *Preporod XI*, sy. 16/240, Sarajevo 1980.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Junus Emre na Listi Velikana Svijeta', *Preporod III*, Sarajevo 1972.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Kakav Treba da je Musliman', *Pravda*, Sarajevo 1936.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Mali Riječnik Sufijsko Tarikatskih Izraza', *Šebi Arus*, Sarajevo 1988.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Mevlana Dželaluddin Rumi', *Glasnik VIS-a XII(XXIV)*, Sarajevo 1962.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Namaz Sufije', *Islamska misao IX*, Sarajevo 1987.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'O Konji i Vezi Sarajeva s Konjom', *Glasnik VIS-a XXX*, Sarajevo 1967, sy. 3-4.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, *Sjećanja na Kosovo i Skoplje, Putopisi i nekrolozi*, MOS Švedske, Stockholm 2002.
- HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Kešfu-z-zunun Ćatib Ćelebije', *Bibliotekarstvo*, Sarajevo 1965, sy. 3.
- JAJAR, Selim Sami, 'Bog Ima i Postoji', *Glasnik VIS XXVIII*, Sarajevo 1965., sy. 11-12.
- JAJAR, Selim Sami, 'Ej Mubarek Ramazan', *Preporod*, Sarajevo 1972, sy. 51.

- KALABIĆ, Mehmet, 'Hadži Sinanova Tekija', *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, sy. 1890/2, Sarajevo 1890.
- KARA, Mustafa, 'Bağdat'tan Bosna'ya Bir Sadâ Kâimî Hasan Baba', *Keşkül Dergisi*, sy.18, İstanbul 2010.
- KUKAVIĆA, Edin Urjan, *Behar*, Zagreb 2010, sy. 95.
- MEHIĆ, Mustafa, İslamska Obrazovna Predavanja u Tradiciji Srajeva i Nekih Drugih Mjesta, *Glasnik*, sy. XLV, Sarajevo 1982.
- MISIRLIĆ, Nasir, 'Fond Sinanove Tekije', *Arhiv Grada Sarajeva*, DS/98, sy. 32.
- MUJEZINOVIĆ, Mehmed, 'Epigrafika i kaligrafija pjesnika Mehmeda Mejlije', *Naše Starine*, c. IV, Sarajevo 1957.
- MUJEZINOVIĆ, Mehmed, 'Kaligrafski Zapisi u Sinanovoj Tekiji u Sarajevu i Njihova Konzervacija', *Naše Starine*, Sarajevo 1958.
- MUJEZINOVIĆ, Mehmed, 'Konzervacija Hadži Sinanove Tekije u Sarajevu', *Naše Starine*, Sarajevo 1959.
- NUMAN, Mustafa Fevzi, 'Sejru Suluk', *İslamska misao*, Sarajevo 1986, sy. 87.
- POLIMAC, Abdullah, Sarajevski Sidžil, Orijentalni Institut u Sarajevu, c. V., No 95.
- ŠAMIĆ, Jasna, 'Čija je Pjesma "Ti Besposlen Nemoj Hodat?"', *Anali Gazi Husrev Begove Biblioteke*, c. XI-XII, Sarajevo 1985.
- ŠAMIĆ, Jasna, 'Kaimi, Bosanski Pjesnik, Mistik iz 17. Vijeka-Uvodna Kasida Divana', *Treći Program Radio Sarajevo*, sy. 2, Sarajevo 1979.
- SIKIRIĆ, Šakir, 'Sarajevske Tekije', *Narodne Starine*, c.1, Zagreb 1927.
- ŞAMIÇ, Jasna, 'Kaîmî', *DİA*, I-XXIX (devam ediyor), c. XXIV, İstanbul 2001.
- TANTAVÎ, Ali, 'Ko je Musliman', *El Hidaje IV*, Sarajevo 1941, sy. 7-8.
- TRALJIĆ, Mahmud, 'Hacibayriç Feyzullah (1912-1990)', *DİA*, XV.

Diğer Kaynaklar

- AYDIN, Mehmet Uğur, *Kâimî Dîvânı-Transkripsiyonlu Metni ve Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2007.

- BEGLEROVIĆ, Samir, *Fejzullah Efendija Hadžibajrić – Njegov Život i Borba za Povratak Tekija u Okrilje Islamske Zajednice*, FIN, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sarajevo 2004.
- BEGLEROVIĆ, Samir, *Fejzullah Efendija Hadžibajrić – Njegov Život i Borba za Povratak Tekija u Okrilje Islamske Zajednice*, FIN, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sarajevo 2004.
- Dnevni Avaz, sy. 4373, s. 12, 24 Kasım 2007, <http://www.idoconline.info/digitalarchive/public/index.cfm?fuseaction=serve&ElementId=393471&CFID=39367554&CFTOKEN=19c884f539a3e09e-F1668692-13D4-4CD5-50397700E1904B52>, (02 Temmuz 2012)
- HAVERIĆ, Džavid, 'Dolazak Islama na Balkan i u Bosnu', *Bošnjaci*, 07. August 2007, http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=18823&DOLAZAK_ISLAMA_NA_BALKAN_I_U_BOSNU, (18 Mayıs 2012)
- İBRANOVIĆ, Džemail, *Nakšbendi Hafi Tarik i Njegov Utjecaj u Bosni*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fakultet Islamskih Nauka, Sarajevo 2008.
- MOKER, Mubina, 'Sejrisuluk Šejha Kaimije u Svijetlu Njegova Odnosa Prema Ženama', *Ibn Sina*, <http://www.ibn-sina.net/bs/component/content/article/525-sejrisuluk-ejha-kaimije-u-svjetlu-njegova-odnosa-prema-enama-sufijama.html>, 02 Temmuz 2012.
- ŠLJIVIĆ, Lejla, *Hasan Kâimî Efendi'nin Vâridâtı İnceleme-Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008.
- STEVANOVIĆ, Marinko, <http://www.yurope.com/people/marinko>, 02 Temmuz 2012.